

Een brief aan jou als leerkracht, want jij kan hét verschil maken!

Lessenreeks / Keuzevrijheid: Rechten & Verschillen

Omar, Lucas, Nila, Jamila en Amiraa werden slachtoffer van schadelijke praktijken. Schadelijke praktijken komen vooral voor in gemeenschappen waarin mensen allemaal grotendeels dezelfde normen en waarden hebben en het erg belangrijk vinden dat deze door iedereen strikt worden nageleefd. In deze gemeenschappen krijgt niet iedereen de ruimte om over het eigen leven en lichaam te beslissen. Een voorbeeld daarvan is dat iemand verplicht moet trouwen of tegen de wil wordt besneden. Maar denk ook aan het niet zelf mogen kiezen van wie ze houden, waar ze wonen of wat ze studeren. Wanneer dit onder dwang gebeurt spreken we van schadelijke praktijken, van geweld. Er hoeft niet gelijk sprake van een escalatie van geweld te zijn. Vaak is er juist sprake van een opeenstapeling van vrijheidsbeperkingen en controle vanaf vaak jonge leeftijd.

Elk van jouw leerlingen komt uit een bepaalde familie en omgeving. In elk gezin worden opvoedstijlen gebruikt en er heersen opvattingen op basis van ervaringen en belevingen die soms doorgegeven zijn van generatie op generatie. Ook de rest van de familie, gemeenschap of vriendengroep waar de jongere zich binnen beweegt, is van invloed op het kind. Deze invloeden hoeven niet direct te betekenen dat dit vanzelfsprekend een negatieve invloed heeft op de keuzevrijheid van het kind. Dit kan wel het geval zijn. Sommige opvattingen of gebruiken die binnen een gemeenschap heersen en tussen generaties worden doorgegeven, kunnen namelijk wel schadelijk en (te) beperkend zijn. In beide gevallen is het van belang dat kinderen en jongeren bewust (leren) nadenken over wat zijzelf belangrijk vinden, wat de mensen om hen heen belangrijk vinden en hoe dit een invloed heeft op de keuzes die zij maken in hun leven. Hiermee leggen de kinderen de basis om kennis en wederzijds begrip te creëren over de verschillen tussen hen als leerlingen en hun verschillende normen en waarden. Belangrijk is dat ze leren het onderscheid te maken tussen wat logisch en normaal is, wat anders is dan ze kennen maar wel oké is, en wat mogelijk schadelijk is en niet mag volgens de Nederlandse wet. Daarom is het goed om met jongeren hierover het gesprek aan te gaan en hen na te laten denken over hun eigen situatie en die van hun medeleerlingen. Wat vind ik belangrijk? Wat wil ik? En wat of wie is daarvan op invloed?

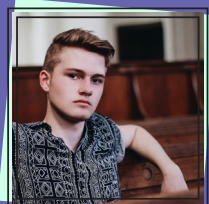
Door over deze vragen het gesprek aan te gaan met de leerlingen, kan jij hen een handje helpen in hun persoonsvorming. In wie ze zijn en wat ze willen. Ook help je hen bewust te zijn over de invloed van hun omgeving op hun persoonsvorming. Ten slotte geeft het jou de kans om signalen te herkennen bij leerlingen die misschien echt klem zitten en geeft het een opening om eens vaker een gesprekje aan te knopen met deze leerlingen. Uit onderzoek komt namelijk naar voren dat slachtoffers van schadelijke praktijken vaak de behoefte hebben te praten over wat hen bezighoudt en wat zich thuis mogelijk afspeelt. De jongere slachtoffers benoemen hun leerkracht als een belangrijk persoon in hun jeugd, juist ook omdat dit vaak een van de weinige professionals is in hun leven, ze een leerkracht vaker zien en daardoor de kans hebben om met de leerkracht een vertrouwensband op te bouwen. Als leerkracht kan jij dus echt een verschil maken! Ga het gesprek aan & durf te vragen.

Wil jij meer weten over schadelijke praktijken, hoe jij het kan herkennen bij leerlingen en wat je kan doen? Bekijk de infographic!

Vijf jongeren delen hun verhaal. Naast hun verhalen vind je steeds praktische tips over hoe te handelen als je hier als professional mee te maken krijgt. Scan de QR-code om de verhalen te lezen.

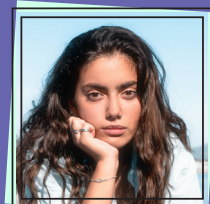
Omar (15): 'Daar stond ik dan bij een kostschool, zonder geld, zonder paspoort en zonder telefoon'

Lucas (20): 'Mijn ouders schrokken zich kapot toen ik vertelde dat ik homoseksuele gevoelens heb'

Nila (17): 'Door mijn relatie met Jelle had ik de familie-er geschonden en daar was maar één oplossing voor'

Jamila (22): 'Mijn ouders deden er alles aan om te voorkomen dat ik van het juiste pad zou afwijken'

Amiraa (28): 'Ik was zwanger van onze derde toen hij me voor het eerst sloeg. De kinderen zagen het gebeuren'

Lessenreeks: Handleiding voor de leerkracht

Leeftijd:	16-24 jaar
Niveau:	MBO [Differentiatie mogelijk voor verschillende niveaus binnen MBO]
Tijd:	<i>Les 1:</i> Wat is (keuze)vrijheid? Mensenrechten, (sub)culturen en verschillende normen & waarden (90 min.) [Deze les is ook op te splitsen in twee lessen] <i>Les 2:</i> Hoe zit het met jouw keuzevrijheid? En de normen en waarden van jou en jouw familie (90 min.) <i>Les 3 (optioneel):</i> Mijn rol als professional. Hoe herken en help ik iemand die mogelijk te veel wordt beperkt in zijn vrijheid door familie en omgeving? (60 min.)
Benodigheden:	(digi)bord, de bijgevoegde PowerPoint, grote en kleine vellen papier, stiften / potloden, scharen, lijm, oude tijdschriften en kranten (en eventueel computers/laptops)

Keuzevrijheid: rechten & verschillen

In Nederland mogen veel kinderen en jongeren eigen keuzes maken. Bijvoorbeeld over welke kleding ze willen dragen, van wie ze houden, wat en waar ze gaan studeren, waar ze in geloven. Maar dit geldt niet voor iedereen. Samen praten jullie hierover en kijken de leerlingen naar hun eigen situatie. Hoeveel keuzevrijheid en zelfbeschikking heb ik? Hierin is het mooi als leerlingen kennis en wederzijds begrip creëren over de verschillen tussen hen als leerlingen en hun verschillende normen, waarden en gewoontes. Belangrijk is dat ze leren het onderscheid te maken tussen wat logisch en normaal is, wat anders is dan ze kennen maar wel oké is, en wat mogelijk schadelijk is en niet mag volgens de Nederlandse wet.

Vakgebied

Burgerschap: domein sociaal-maatschappelijk

- Thema: identiteit en cultuur (persoonlijk en samenleving)
- Thema: diversiteit en inclusie (persoonlijk, samenleving en wereldburger)

Leerdoelen

Aan het einde van deze lessenreeks:

- hebben de leerlingen kennis over keuzevrijheid, rechten, normen en waarden en daarbij (meer) bewustzijn en begrip voor de verschillen tussen leerlingen (en hun families);
- durven de leerlingen zich eerder uit te spreken (op school of ergens anders) over keuzevrijheid en mogelijke vrijheidsbeperkingen;
- durven leerlingen mogelijk eerder op vrijwillige basis dingen over zichzelf te vertellen (komen eerder tot self-disclosure).

Optioneel doel: leerlingen hebben de link gelegd tussen dit thema en hun eigen signalerende rol als professional, maar ook als vriend of buur (“kan ik dit ook tegenkomen?”).

Opbouw van de lessen

In *les 1* leren de leerlingen over wat keuzevrijheid is en over mensenrechten in Nederland en wereld breed. Ook leren ze over verschillende (sub)culturen en normen en waarden, regels en gewoontes. Daarna horen zij een verhaal over Jamila, die ernstig wordt beperkt in haar vrijheid. Dit wordt nabesproken. Er wordt gepraat over: wanneer wordt iemand zodanig beperkt in zijn vrijheid dat het schadelijk genoemd mag worden?

In *les 2* kijken leerlingen naar hun eigen keuzevrijheid en die van hun klasgenoten. Ze maken kennis met verschillende normen en waarden, regels en gewoontes, en verschillen hierin tussen henzelf en de ander. Wat is logisch en bekend, wat is anders dan je kent maar oké, en wat is echt schadelijk / te vrijheidsbeperkend?

Kernbegrippen:

- Waarden en normen
- Opvoeding
- Zelfontplooiing
- Eigen mening
- Keuzevrijheid
- Vrijheidsbeperking
- Zelfbeschikking

[Optioneel] In les 3 kijken leerlingen naar hun rol als professional en de signaleringsfunctie die ze hebben in hun toekomstige baan. Ze leren de basiskennis over schadelijke praktijken, hoe je het herkent (signalen), hoe je het gesprek kan aangaan en hoe je iemand kan helpen de eerste stappen te zetten richting hulp.

Differentiëren tussen niveaus & klassen

Binnen het MBO zijn er verschillende niveaus en soorten opleidingen. Ook is elke klas anders. In deze les worden er verschillende werkvormen en achtergrondinformatie geboden. Kies als docent vooral zelf wat passend is voor de klas. Zo kan je kiezen tussen de verschillende opdrachten of de volgorde van de lesactiviteiten. Bij deze lessenreeks wordt een Powerpoint (PPT) aangeboden. Achter elke (optionele) lesactiviteit staat welke Slide uit de Powerpoint hier bij hoort. Naar eigen keuze kunnen de Slides verwijderd of in een andere volgorde gezet worden.

De lessenreeks is ontwikkeld door Fier, en mogelijk gemaakt door ZonMw als aanvullende subsidie op het praktijkonderzoek (M)eer Zien. Het onderzoek (M)eer Zien is een samenwerking tussen Fier, Sterk Huis, Landelijk Knooppunt Huwelijksdwang en Achterlating en Hogeschool Leiden. Kijk voor meer informatie over dit onderzoek op www.fier.nl/schadelijke-praktijken.

Les 1: Wat is (keuze)vrijheid? Mensenrechten, (sub)culturen en verschillende normen & waarden (90 min.)

1. Introductie (5 min) [PPT Slide 1-4]

Introduceer het thema aan de leerlingen. Vertel over het doel en de opbouw van de lessen.

Optionele werkvorm: Do-it-yourself quiz - welk groepje wint? (3 min) [PPT Slide 5]

Elk groepje bedenkt vanuit de les een quizvraag. De leerkracht verzamelt de vragen en stelt de vragen klassikaal. Te lastig, bedenk dan als leerkracht een aantal vragen. Welk groepje heeft het beste opgelet en verdient de meeste punten? Introduceer de opdracht aan het begin, dan kunnen de groepjes er tijdens de les alvast over nadenken. Je kan deze opdracht ook verspreiden over les 1 (deel A & B) en les 2.

2. Brainstorm: eigen keuze, wat houdt dat eigenlijk in? (7 min) [PPT Slide 6] (ook later in de les mogelijk)

Verzamel met de leerlingen mogelijke antwoorden op de centrale vraag: wat betekent het om het recht op 'eigen keuze' (keuzevrijheid) in Nederland te hebben? Dit kan op verschillende manieren:

- *Offline:* Schrijf mee en maak een woordspin op het bord of laat de leerlingen post-its met hun antwoorden op het bord / de muur plakken.
- *Online:* Maak gebruik van Padlet of Mentimeter. Je kunt een gratis abonnement afsluiten en een vraag op het bord presenteren. Leerlingen kunnen op hun mobiel de vraag beantwoorden/bijdrage intypen, waarna hun antwoord op het bord verschijnt.

Denk aan vragen als: Wat mag jij als persoon? Wat is er in Nederland toegestaan volgens de wet? Bijvoorbeeld het laten zetten van een tattoo, naar school gaan, vrijheid van meningsuiting, stemmen, trouwen met wie je wilt, trouwen met iemand van hetzelfde geslacht, later studeren waar je wilt, etc. Noem zo nodig deze voorbeelden om het denkproces op gang te brengen.

3. Optioneel: theorie over vrijheid en mensenrechten (volgens de wet) (5-15 min) [PPT Slide 7-11]

Bied - wanneer gewenst - de leerlingen een stukje theorie over vrijheid en mensenrechten (volgens de wet). Maak hierin zelf de keuze welke theorie past bij het niveau van de klas. Maak hier dus zelf de keuze welke slide(s) je in de PPT wil gebruiken voor de theorie.

- Wat is (keuze)vrijheid? [Slide 7]
- De grondwet [Slide 8]
- Universele Verklaring van de Rechten van de Mens [Slide 9]
- Filmpje over mensenrechten: Mensenrechten - YouTube [Slide 10]
- Universele Verklaring van de Rechten van de Mens in simpele taal op Universele Verklaring van de Rechten van de Mens - UVRM - Amnesty [Opdracht: welke drie vind jij persoonlijk het meest belangrijk?] [Slide 11]

Optionele verwerkingsopdrachten voor tijdens of na de theorie: (8 min) [PPT Slide 12-13]

- ❖ Mindmap: de leerlingen krijgen de opdracht om in tweetallen of groepjes een woordspin of mindmap te maken, welke vervolgens kort wordt nabesproken.
- ❖ Laat de leerlingen eens in twee zinnen voor henzelf beschrijven wat (keuze)vrijheid betekent. Voor de beelddenkers: dit kan ook d.m.v. een foto. Zoek het op je mobiel of laptop en laat het zien.

4. Als je geen eigen keuze hebt (7 min) [PPT Slide 14]

Kijk samen naar wat jullie besproken hebben en stel hier vragen bij:

- Zouden deze rechten voor iedereen gelden (in Nederland)?
- Of zijn er misschien ook jongeren voor wie dit niet vanzelfsprekend is? Waarom niet?
- Ken jij voorbeelden (uit jouw omgeving of uit het nieuws) van mensen die in hun vrijheid worden beperkt (tegen de wet in)?
- Waarschijnlijk worden er voorbeelden van geweld genoemd. Stel je maakt dit mee of iemand die je kent? Wat zou je dan doen? Naar wie zou je toegaan? Iedereen heeft namelijk het recht om hulp te krijgen. Houd hierbij scherp wat volgens de Nederlandse wet niet mag / schadelijk is.

Optie: je kan ervoor kiezen om hier al onderdeel 6 en 7 te doen. Schat hier zelf in wat passend is.

5. (Sub)culturen in Nederland: verschillende normen, waarden & gewoontes (10-20 min)

[PPT Slide 15-23]

Bespreek het volgende met de leerlingen om hen bewust te maken en wederzijds begrip te creëren over de verschillende normen en waarden in Nederland.

Ieder persoon is anders. Dit wordt onder beïnvloed door de omgeving waarin iemand opgroeit. Elk gezin, familie of gemeenschap heeft andere normen en waarden, andere gewoontes en andere regels. Dit hangt af van hoe iemand wordt opgevoed en wat diegene heeft meegemaakt in zijn leven. Vaak wordt dit ook weer van generatie op generatie doorgegeven (dus van opa & oma, naar jouw ouders, naar jou). Ook heeft vaak religie en cultuur een invloed op de normen en waarden, regels en gewoontes, van een persoon. *(een gemeenschap is een groep mensen die samen iets gemeen hebben, bijvoorbeeld een bepaalde afkomst, geloof of interesse (motorrijden of skaten bijvoorbeeld).

[PPT Slide 15]

- ❖ *Filmpje:* weer even scherp, wat zijn normen en waarden ook alweer?

3.1 - Normen en waarden - YouTube [PPT Slide 16]

+ **Optionele opdracht: welke normen en waarden vind jij belangrijk(er)? (5-10 min) [PPT Slide 17]**

Verdeel het klaslokaal in twee vakken. In bijlage 1 staan verschillende normen, onderverdeeld in

verschillende thema's. Kies er telkens twee. Het ene vak is norm A en het andere vak norm B. Welke norm vindt de leerling belangrijker? Laat ze naar dat vak toelopen. Wijs om en om een leerling aan om haar/zijn keuze toe te lichten. Eventueel kun je het hebben over de waarde die aan de norm is gekoppeld.

- ❖ De normen, waarden en gewoontes van een grote groep mensen bij elkaar noemen we een cultuur. In een land is er vaak één dominante cultuur, maar daarbinnen zijn ook weer heel veel subculturen.

- ❖ *Filmpje:* uitleg (sub)culturen (binnen Nederland) [PPT Slide 18 of 19]

Optie a) Wat is cultuur? | Huh?! - YouTube [duidelijk, maar kan kinderachtig overkomen]

Optie b) Culturen - YouTube

Optionele theorie: Er zijn optionele slides in de PPT toegevoegd. Deze kunnen gebruikt worden als er behoefte is aan verdieping op het thema.

- ❖ Dominante cultuur en subculturen [PPT Slide 20]

Dominante cultuur - De dominante cultuur is de overheersende cultuur van een land. Het is de cultuur die gevolgd wordt door de grootste groep mensen en dus het breedst gedragen is op dat moment. In Nederland is dat dus de algemene Nederlandse cultuur. Typische dingen die bij deze cultuur horen zijn bijvoorbeeld Sinterklaas, Koningsdag, maar ook normen en waarden zoals gelijkheid, vrijheid van meningsuiting etc.

Subcultuur - Binnen een dominante cultuur vind je meerdere subculturen. Dit zijn kleinere groepen mensen die veel dingen gemeen hebben met de dominante cultuur, maar ook op een aantal punten verschillen. Denk maar eens in Nederland aan mensen uit Brabant; ze delen een heleboel normen, waarden en gewoontes met de rest van Nederland, maar hebben ook hun eigen gewoontes, zoals carnaval vieren. Een ander voorbeeld zijn skaters. Zij hebben een andere levensstijl dan de meeste jongeren, dus ook hen kan je zien als een subcultuur.

Een subcultuur kan om verschillende redenen afwijken van de dominante cultuur, bijvoorbeeld door etniciteit, religie of, zoals met skaters, een bepaalde levensstijl/hobby. Iedereen behoort dus eigenlijk tot bepaalde subculturen; je kan bijvoorbeeld christelijk (1) en een enorme Ajax-supporter (2) zijn. Je kan dus bij verschillende subculturen horen en dit kan ook tijdens je leven weer veranderen.

❖ Individualistische en collectivistische cultuur. Wat is het (verschil)? [PPT Slide 21]

Een collectivistische cultuur – Een cultuur is collectivistisch wanneer het groepsbelang (de groep) belangrijker is dan het individuele belang (jij als losstaand persoon). Er wordt waarde gehecht aan tradities, sociaal gedrag, familie, wijgevoel en loyaliteit naar elkaar. Je leert hier te denken over jezelf als onderdeel van de groep.

Een individualistische cultuur – Een cultuur is individualistisch wanneer de belangen van het individu (jij als losstaand persoon) belangrijker zijn dan die van de groep. De gezinssamenstelling bij deze groep mensen bestaat meestal alleen uit het kerngezin. De kinderen die in deze samenstelling opgroeien denken vanuit hun 'ik', dus vanuit hun persoonlijke identiteit.

 Optionele opdracht: bij welke (sub)culturen hoor jij? (5 min) [PPT Slide 22]

Bespreek het met de klas. Mogelijk kan je de leerlingen eerst even denktijd geven in tweetallen. Noem een aantal subculturen om het denkproces op gang te brengen. Zie hieronder een aantal voorbeelden van waaruit subculturen kunnen ontstaan:

- *Afkomst*: Subculturen kunnen bestaan uit mensen die een gemeenschappelijke afkomst hebben. Bijvoorbeeld de Turkse gemeenschap in Nederland.
- *Religie*: Aanhangers van specifieke geloofsovertuigingen. Bijvoorbeeld Christelijk.
- *Hobby*: Groep met dezelfde hobby / interesse. Bijvoorbeeld kleding, muziek en sportsubculturen.

 Bespreek het volgende met de leerlingen. Mogelijk komen hier vragen en reacties op. Ga het gesprek met elkaar aan: (5 min) [PPT Slide 23]

Iedereen om ons heen hoort dus bij verschillende subculturen, die weer verschillende normen, waarden en gewoontes hebben. Sommigen zullen uit een cultuur komen die meer gericht is op het individu (een losstaand persoon) en de ander uit een cultuur die meer gericht is op de groep als geheel (het collectief). Het ene is niet beter dan het ander. In alle soorten (sub)culturen zit iets moois.

In de algemene Nederlandse cultuur wordt veel waarde gehecht aan de vrijheid van keuze door het individu. Binnen Nederland zijn echter meerdere (sub)culturen. Sommige subculturen vinden het belangrijk om gezamenlijk als groep keuzes te maken. Dit kan ook waardevol zijn.

Een voorbeeld: Sommige mensen vinden dat ze zelf hun partner moeten kunnen uitkiezen en dat anderen daar niks mee te maken hebben. Dit is oké. Sommige mensen vinden het juist fijn als hun familie, hun ouders, meehelpen met het uitzoeken van een partner. Dat is ook oké. Voor beide is er wat te zeggen.

Het enige wat belangrijk is, is dat iemand niet gedwongen wordt. Een voorbeeld: wanneer ouders hun kind helpen met een partner uitzoeken en alle twee de personen ook met elkaar willen trouwen, dan noemen we dit uithuwelijken. Dat mag volgens de wet. Maar wanneer één of beide van hen eigenlijk niet wil trouwen, maar zij alsnog gedwongen worden te trouwen door hun familie, dan noemen we dit huwelijksdwang. Dat mag niet volgens de wet. Dat is strafbaar.

Hier ligt het verschil in het accepteren van en begrip hebben voor de waarden en gewoontes tussen de verschillende (sub)culturen, en het beschermen van de zelfbeschikking en rechten van elke burger.

Noot: tijd bijna op? Dan is dit een goed moment om te stoppen. Maak dan van punt 6 t/m 9 een extra les. Vertel dat jullie volgende keer een (waargebeurd) verhaal gaan lezen over iemand van de leerlingen hun leeftijd uit Nederland die veel werd beperkt in haar of zijn vrijheid. En dat jullie zullen debatteren over hoe ver vrijheid gaat en wanneer iets echt vrijheidsbeperkend is volgens jullie. Begin de volgende les wel even met een korte terugblik op wat jullie besproken hebben.

6. Verhaal Jamila (voorlezen) (10 min) [PPT Slide 24]

Zoals net besproken krijgt niet iedereen in Nederland de vrijheid die ze eigenlijk wel zouden moeten krijgen (volgens de opgestelde mensenrechten). Vertel dat jullie een (waargebeurd) verhaal gaan lezen over iemand van jullie leeftijd uit Nederland die veel werd beperkt in haar of zijn vrijheid door familie en omgeving. Wanneer dit zo ernstig is dat het tegen de mensenrechten in gaat, zoals bij Jamila, spreken we van geweld. De leerkracht of een leerling leest het verhaal van Jamila hardop voor.

❖ Zie PDF voor het verhaal van Jamila. Print het uit of projecteer het verhaal op het bord.

7. Reflectie op het verhaal van Jamila (10 min) [PPT Slide 25]

Jamila wordt ernstig beperkt in haar vrijheid. Stel klassikaal een aantal vragen over het verhaal van Jamila. Dit kan ook eerst in tweetallen / groepjes, met daarna een nabespreking. Bijvoorbeeld:

- Wat mag zij niet? Waarom niet? Hoe vindt zij dat?
- Zijn er eerder in de les mensenrechten genoemd die bij Jamila nu geschonden worden?
- Welke rol en invloed heeft familie en omgeving in haar leven? Wat wil zij zelf? En wat wil haar familie? Waar om willen ze dat? Probeer hier met de leerlingen de koppeling te maken naar onderliggende redenen (normen & waarden).

Optionele werkvorm: debatteren (10-20 min) [PPT Slide 26-30]

Het debat kan op meerdere momenten in de les ingezet worden. Tijdens deze les is het mogelijk dat leerlingen zich afvragen: wat is vrijheid eigenlijk? Er worden ons namelijk ook regels / beperkingen opgelegd door de overheid, door school en door onze ouders. Je mag lang niet alles doen. Wanneer spreken we nou echt van vrijheidsbeperking (beperking in vrijheid)? Kies eerst een werkvorm:

- Er wordt in de klas een streep getrokken. De ene kant betekent "eens", de andere "oneens". De leerlingen kunnen n.a.v. hun mening over de stelling naar "eens" of "oneens" lopen. De leerkracht vraagt een aantal leerlingen hun mening toe te lichten.
- Iedere leerling heeft een rood of groen papiertje. Groen is "eens", rood is "oneens". De leerlingen kunnen n.a.v. hun mening over de stelling het groene of rode papiertje omhoog houden. De leerkracht vraagt een aantal leerlingen hun mening toe te lichten.

Bespreek voor de start van het debat de regels voor een veilige sfeer [PPT Slide 26]:

- Luister goed naar elkaar en laat elkaar uitpraten. Luister hierin naar de aanwijzingen van de debattleider (de docent).
- "We agree to disagree": We zijn het erover eens dat we het oneens zijn. Dit houdt in dat ook al zijn we het niet met elkaar eens, we wel met respect voor elkaar van gedachten kunnen wisselen. Heb begrip voor andermans mening en probeer je ook te verplaatsen in de ander.
- Leg met voorbeelden uit waarom je iets vindt.
- Val nooit iemand persoonlijk aan, maar altijd zijn boodschap: niet op de man, maar op de bal. Dus reageer op de argumenten die iemand gebruikt.

Er zijn vier stellingen voor het debat: [PPT Slide 27-30]

- 1) Het is normaal dat ouders meebeslissen wat voor studie hun kind gaat doen.
- 2) Als je kleding draagt die volgens jouw ouders niet oké is, mogen zij dat verbieden.
- 3) Ouders moeten de partner van hun kind goedkeuren voordat hun kind met diegene gaat trouwen / samenwonen.
- 4) Als kind hoor je te geloven wat jouw familie gelooft.

- ❖ Misschien komt er discussie op gang dat de invloed van ouders afhangt van de leeftijd. Je kan de stellingen dus ook opdelen in leeftijdscategorieën. Hoe denken de leerlingen over de stelling bij de verschillende leeftijds groepen: <12 jaar / 12-16 jaar / 16-18 jaar / 18+

8. Quizvragen verzamelen en korte quiz doen. Welk groepje heeft het beste opgelet? [PPT Slide 26]

Als het goed is hebben de leerlingen quizvragen opgesteld. Verzamel de vragen + antwoord uit de groepjes. Begin de quiz. Welk groepje haalt de meeste punten?

9. Reflectie op het geheel (10 min) [PPT Slide 31]

Reflecteer met de leerlingen op de les. Denk aan vragen als:

- Wat leert deze les en het verhaal van Jamila ons?
- Waarom is het goed om je bewust te zijn van de rechten die jij als burger/persoon hebt?
- Waarom is het belangrijk om te beseffen dat sommige mensen in Nederland (ernstig) beperkt worden in hun vrijheid?

Benoem het volgende tegenover de leerlingen: een persoon die (volgens de wet) wordt beperkt in zijn vrijheid en mogelijk daardoor geweld meemaakt, kan dichterbij zijn dan dat je denkt. Jijzelf, jouw klasgenoten, burens of andere mensen in Nederland kunnen dit meemaken. Of bijvoorbeeld de mensen met wie jij werkt in het beroep dat je straks gaat uitoefenen. Het is belangrijk om te weten dat jij en de mensen om jou heen bepaalde rechten op vrijheid hebben en dat jij hierover durft te praten wanneer dit van jou of iemand die jij kent wordt afgenomen.

10. Afsluiting & denkvraag voor volgende les (5 min) [PPT Slide 32-33]

Vertel dat jullie de volgende les meer gaan nadenken over de vragen: hoe zit het eigenlijk met keuzevrijheid bij jou en je klasgenoten? Wat vinden jouw ouders en familie echt belangrijk? Vind jij dezelfde dingen belangrijk? Zo ja, waarom? Zo nee, botst dat wel eens? Moedig de leerlingen aan om daar aankomende week alvast eens over na te denken.

Het is als docent belangrijk om bij alle lessen af te sluiten met de uitnodiging voor een laagdrempelig gesprek. Benadruk dat het kan zijn dat leerlingen nog veel na moeten denken over wat er besproken is of er een keertje verder over wil praten. Misschien omdat zichzelf of iemand die zij kennen, vaak niet de vrijheid heeft om zelf keuzes te maken. Zeg dat de leerlingen altijd welkom zijn om eens met jou of een andere leerkracht daarover verder te kletsen. Benoem dat leerlingen hier ook online en anoniem over kunnen praten via de Chat met Fier. Daar kunnen ze naar jouw verhaal luisteren en als je dat wil jou advies en hulp geven.

Online en anoniem praten via de Chat met Fier: [Chat met Fier](#)

Les 2: Hoe zit het met jouw keuzevrijheid? Normen en waarden (90 min.)

1. Inleiding (5 min) [PPT Slide 34 & 35]

De afgelopen les hebben jullie gesproken over keuzevrijheid en onze rechten binnen Nederland. Jullie hebben het gehad over wat vrijheid wel en niet is. Ook hebben jullie het verhaal gehoord van een jongere in Nederland die in haar vrijheid werd beperkt door haar familie en omgeving. Haar familie heeft bepaalde normen en waarden die zij belangrijk vinden in het leven, waar ook bepaalde regels bij horen. Jamila uit het verhaal moest naar deze regels luisteren, terwijl zij dat niet wilde. Zij heeft namelijk voor een deel andere normen en waarden (dingen die zij belangrijk vindt in het leven) dan haar familie. Dat botste erg tussen haar en haar familie.

2. Even terugblikken: verschillende subculturen, normen, waarden en gewoontes (3 min) [Slide 36]

Haal weer even kort met de leerlingen op wat er eerder is besproken over de verschillende (sub)culturen – ook binnen deze klas – en de verschillende normen, waarden en gewoontes. Door dit kort op te halen, activeert dit gesprek even opnieuw het wederzijds begrip en veiligheid voor de rest van de les. Laat wanneer nodig als opfrisser het filmpje over normen & waarden zien.

Optioneel: het (voor)lezen van een portret (10 min) [Slide 37]

Lees één van de andere verhalen voor en bespreek dit na. Lees bijvoorbeeld nu het verhaal van Lucas [zie bijlage]. Een heel andere achtergrond en situatie dan Jamila, maar Lucas wordt ook in zoverre beperkt in zijn vrijheid dat het schadelijk is.

Denkvragen:

- Wat mag Lucas niet? Waarom niet?
- Zijn er in de eerdere lessen mensenrechten genoemd die bij Lucas geschonden worden?
- Welke rol en invloed heeft familie en omgeving in Lucas zijn leven? Wat wil hij zelf? En wat wil de familie? Waarom willen ze dat?
- Welke overeenkomsten en verschillen zie je tussen het verhaal van Jamila?

3. Hoe zit het bij jou? Welke regels zijn logisch/normaal en welke zijn echt schadelijk voor iemand? (15 min) [PPT Slide 38-39]

Laat de leerlingen in tweetallen kort over de volgende vragen nadenken. Thema's om aan te denken zijn bijvoorbeeld: opleiding, werk, hobby, geaardheid/gender, liefde, partnerkeuze en religie.

1. Zijn er bij jou thuis regels waar jij het wel mee eens bent? Waarom ben je het hiermee eens? Leg dit aan elkaar uit.
2. Zijn er bij jou thuis regels waar jij het helemaal niet mee eens bent? Waarom ben je het hiermee niet eens? Leg dit aan elkaar uit.
3. Optioneel: waar maak je zelf keuzes in en wat zijn keuzes die volwassenen/ouders voor je maken? Deze vraag kan je stellen over verschillende leeftijdscategorieën: kind (t/m 12) jongeren (t/m 18), jongvolwassenen (t/m 23). Wat is hierin normaal / gemiddeld? En wat niet (en misschien zelfs schadelijk)?

Inventariseer vervolgens de antwoorden (klassikaal). Dit kan door een offline of online werkvorm (zie opties les 1, opdracht 1, woordspin). Benoem dat ouders van leerlingen deze regels hebben bedacht om verschillende redenen. Dit kan bijvoorbeeld te maken hebben met hun eigen opvoeding, moeilijke en mooie gebeurtenissen in hun leven, hun cultuur of geloof. Zoals:

- dat je moeder altijd wil dat je je live-locatie aanzet als je s' avonds fietst, omdat zij een keer achtervolgd is door iemand en ze nu bang is dat dit bij jou ook gebeurt.
- dat je vader niet wil dat je met iemand gaat daten die niet gelovig is, omdat hij het vanwege zijn eigen geloof belangrijk vindt dat jouw partner ook gelovig is.

Noot: het kan zijn dat leerlingen voornamelijk op het niveau blijven van de irritatie aan de - volgens hun onredelijke - basisregels van hun ouders. Daag de leerlingen dan uit om na te denken over welke regels op zich wel logisch / normaal zijn, welke regels ze niet kennen maar wel oké zijn, en welke regels hen echt beperken in hun keuzevrijheid en in wie ze zijn, en dus echt schadelijk zijn. Gebruik hierbij als voorbeeld het verhaal van Lucas / Jamila om het verschil tussen schadelijk en logisch / normaal te maken.

4. Een creatieve verwerkingsopdracht (45 min) [PPT Slide 40-41]

De leerlingen hebben gezien dat regels en de mate van keuzevrijheid en zelfbeschikking kunnen verschillen tussen henzelf en hun klasgenoten. In deze opdracht gaan de leerlingen verschillen visualiseren d.m.v. van een zelfgekozen werkvorm. Bijvoorbeeld: een presentatie, een poster, een filmpje of een zelfgeschreven verhaal of gedicht. Ze kunnen ook gebruik maken van Canva en vervolgens hun posters delen met de leerkracht via de mail. Geef de leerlingen zelf de keuze of ze de opdracht alleen of in een groepje van twee of drie leerlingen willen doen, mede omdat het soms best persoonlijk kan zijn. De centrale vraag / opdracht is: hoe ziet volgens jou de ideale wereld eruit als je denkt aan (keuze)vrijheid? Optioneel: je kan er ook voor kiezen het iets persoonlijker te maken: hoe ziet keuzevrijheid er voor jou uit? Wat betekent het voor jou? Zorg dat er materialen aanwezig zijn om de opdracht te kunnen maken: grote en kleine vellen papier, stiften / potloden, scharen, lijm, oude tijdschriften en kranten, computers.

5. De verschillende groepjes presenteren wat ze gemaakt hebben (20 min) [PPT Slide 42]

De leerlingen die hun eindresultaat willen presenteren voor de klas, mogen dat doen. Maar aangezien het persoonlijk kan zijn, dit niet verplicht stellen. Wel moeten alle eindproducten bij de leerkracht worden ingeleverd.

6. Nabespreken (10 min) [PPT Slide 43-44]

Wanneer alle groepjes hun poster hebben gepresenteerd, is het tijd om dit even na te bespreken en af te sluiten. Er is veel verteld en nagedacht. Bespreek de volgende vragen met de leerlingen:

- Wat viel je op bij wat iedereen gemaakt heeft? Waarom? Wat vertelt dit ons?
- Wat heb je vooral onthouden van de afgelopen twee lessen? Wat neem je mee?
- Welk vervolg zou je op deze les hier op willen? Heb je nog vragen of wil je meer weten?

Het is als docent belangrijk om bij alle lessen af te sluiten met de uitnodiging voor een laagdrempelig gesprek. Benadruk dat het kan zijn dat leerlingen nog veel na moeten denken over wat er besproken is of er een keertje verder over wil praten. Misschien omdat zijzelf of iemand die zij kennen, vaak niet de vrijheid heeft om zelf keuzes te maken. Zeg dat de leerlingen altijd welkom zijn om eens met jou of een andere leerkracht daarover verder te kletsen. Benoem dat leerlingen hier ook online en anoniem over kunnen praten via de Chat met Fier. Daar kunnen ze naar jouw verhaal luisteren en als je dat wilt jou advies en hulp geven.

Online en anoniem praten via de Chat met Fier: [Chat met Fier](#)

Les 3: Mijn rol als professional. Hoe herken en help ik iemand die mogelijk ernstig wordt beperkt in zijn vrijheid door familie en omgeving? (70-90 min)

1. Terugblik & koppeling (5 min) [PPT Slide 45-48]

Blik kort terug met de leerlingen op de afgelopen twee lessen en haal op wat jullie besproken hebben. Benoem dat jullie het hebben gehad over het feit dat er mensen in Nederland zijn die te veel worden beperkt in hun vrijheid door hun familie en omgeving. Jullie hebben het verhaal van Jamila gehoord. Jullie hebben gekeken naar voorbeelden vanuit ons eigen leven en van mensen uit onze omgeving. Bespreek met de leerlingen [aangepast op de opleiding die zij volgen] dat zij ook hier mensen kunnen tegenkomen die dit meemaken. Als professional (bijvoorbeeld sociaal werker, onderwijsondersteuner etc.) heb jij een rol in en de kans om mensen die dit misschien meemaken te helpen. Jij hebt een signaleringsfunctie omdat jij in jouw toekomstige baan waarschijnlijk rechtstreeks contact hebt met mensen. Hiervoor is het handig om basiskennis te hebben van hoe je het herkent (signalen), hoe je het gesprek kan aangaan en iemand kan helpen de eerste stappen te zetten richting hulp.

2. Introductie schadelijke praktijken (5-10 min) [PPT Slide 49]

Voor het vervolg van de les is het goed om de koppeling te maken naar de term 'schadelijke praktijken'. In de lessen hebben we het gehad over keuzevrijheid en vrijheidsbeperking. Wanneer mensen – zoals Jamila - in zo'n grote mate worden beperkt in hun vrijheid door hun familie en omgeving, kunnen we in sommige gevallen spreken van schadelijke praktijken.

Omar, Lucas, Nila, Jamila en Amiraa werden slachtoffer van schadelijke praktijken. Zij kregen te maken met geweld en/of onderdrukking, omdat zij bepaalde keuzes in hun leven maakten die niet pasten bij de ideeën en normen en waarden die hun familie en omgeving belangrijk vindt. Zo wilden ze bijvoorbeeld zelf een partner uitkiezen, waren ze verliefd op iemand van hetzelfde geslacht of wilden ze graag op kamers wonen en zelf hun studie kiezen. Hun familie en omgeving vond dit niet goed en probeerde dit tegen te houden. Schadelijke praktijken komen vooral voor in gemeenschappen (bijvoorbeeld families) waarin mensen allemaal dezelfde normen en waarden hebben en het erg belangrijk vinden dat de regels die hierbij horen door iedereen precies worden gevolgd. Die normen en waarden die een familie heeft, kunnen bijvoorbeeld zijn dat alleen een man en een vrouw een liefdesrelatie mogen hebben, dat een vrouw niet alleen hoort te wonen of dat je maagd moet blijven totdat je trouwt.

Omar (15): 'Daar stond ik dan bij een kostschool, zonder geld, zonder paspoort en zonder telefoon'

Lucas (20): 'Mijn ouders schrokken zich kapot toen ik vertelde dat ik homoseksuele gevoelens heb'

Nila (17): 'Door mijn relatie met Jelle had ik de familie-er geschonden en daar was maar één oplossing voor'

Jamila (22): 'Mijn ouders deden er alles aan om te voorkomen dat ik van het juiste pad zou afwijken'

Amiraa (28): 'Ik was zwanger van onze derde toen hij me voor het eerst sloeg. De kinderen zagen het gebeuren'

3. Vormen van schadelijke praktijken (SP) (5 min) [PPT Slide 50-53]

Bespreek dat Omar, Lucas, Nila, Jamila en Amiraa allemaal één of meerdere vormen van schadelijke praktijken mee hebben gemaakt. Benoem dat schadelijke praktijken zich in verschillende vormen kunnen uiten. *Tip:* hierna komt er een opdracht waar de leerlingen verder ingaan op / wordt gevraagd informatie op te zoeken over de verschillende vormen, benoem dus enkel de vorm, maar licht de schadelijke praktijk nog niet uitgebreid toe.

- ❖ **Vrijheidsbeperkingen:** bijvoorbeeld weinig/niet naar buiten mogen voor of na school/werk; weinig/niet op je mobiel of laptop mogen; er wordt vaak/altijd meegekeken naar berichtjes die je stuurt; gevolgd worden of altijd gebracht en gehaald worden; je mag geen hulp zoeken bij bijv. een huisarts.
- ❖ **Huwelijksdwang:** als een of beide partners onder grote druk worden gezet om te trouwen, terwijl ze niet willen trouwen.
- ❖ **Achterlating:** iemand wordt onder dwang teruggestuurd naar of achtergelaten in het buitenland.
- ❖ **Genitale verminkingen:** ook wel bekend als meisjes- of vrouwenbesnijdenis, wanneer de uitwendige geslachtsorganen van de vrouw gedeeltelijk of volledig worden weggehaald, zonder enige medische reden.
- ❖ **Huwelijkse gevangenschap:** een situatie waarin iemand tegen haar of zijn wil in een (religieus) huwelijk blijft, omdat de andere partner of familie een scheiding tegenhoudt.
- ❖ **Verborgene vrouwen:** vrouwen die in een gedwongen isolement – ook wel opgesloten - moeten leven van hun schoonfamilie en/of hun partner.
- ❖ **Eergerelateerd geweld (EGG):** geestelijk of lichamelijk geweld om de eer van een familie te beschermen of herstellen wanneer iemand van de gemeenschap (bijv. familie) bepaalde keuzes in het leven maakt die niet passen bij de ideeën en normen en waarden die hun familie en omgeving belangrijk vindt. Doordat ze toch deze keuze maken, kunnen ze hier de eer van de familie of gemeenschap mee schenden. Eer is ook wel de morele reputatie, of ook wel het aanzien, wat in dit geval een familie heeft.

Optioneel: filmpjes over een aantal vormen van schadelijke praktijken (4 x 1min) [PPT Slide 54]

De filmpjes zijn afkomstig uit de campagne Recht op Nee: Campagne | Recht op Nee. Dit is een bewustwordingscampagne die door middel van video's/verhalen – verteld door jongeren – aandacht vragen voor verschillende vormen van schadelijke praktijken. [Filmpjes + linkjes staan in de Powerpoint]

4. Opdracht: Welke vormen van schadelijke praktijken zijn er, wat gebeurt er bij deze schadelijke praktijken en welke signalen kunnen hierbij horen? (20 min) [PPT Slide 55]

Zoals we net al besproken hebben kunnen schadelijke praktijken zich uiten in verschillende vormen. Zo kan het gaan om geestelijke en lichamelijke mishandeling en/of verschillende vrijheidsbeperkingen, die zich vaak opstapelen. Bijvoorbeeld: weinig/niet naar buiten mogen voor of na school/werk; weinig/niet op je mobiel of laptop mogen; er wordt vaak/altijd meegekeken naar berichtjes die je stuurt; gevolgd worden of altijd gebracht en gehaald worden; je mag geen hulp zoeken bij bijv. een huisarts. Het kan ook gaan om andere meer specifieke vormen. Bijvoorbeeld huwelijksdwang, achterlating, vrouwelijke genitale verminking (meisjes/vrouwen besnijdenis), huwelijks gevangenschap, verborgen vrouwen.

Kies één van de twee soorten opdrachten:

- 1) Leg kort de verschillende vormen uit en hang A4'tjes met de verschillende vormen [begrip + korte uitleg; kopieer vanuit punt 3] door de klas. Laat de leerlingen signalen opzoeken die bij deze vormen horen: hoe herken je dat / wat zijn signalen van deze schadelijke praktijken? Een signaal schrijven ze op hun memoblaadje en plakken ze bij de juiste vorm. Waarschijnlijk valt het op dat de signalen bij meerdere vormen kunnen passen of ook iets anders kunnen betekenen. Praat hierover.
- 2) Laat de klas zich opdelen in groepjes. Elk groepje krijgt een vorm van geweld. Zorg dat elke vorm aan bod komt. Als er eentje dubbel is, is dat geen probleem. Elk groepje zoekt over zijn vorm van geweld informatie op over wat het inhoud en wat mogelijke signalen zijn. Laat ze dit doen aan de hand van de Meldcode Eergerelateerd geweld. In de meldcode staan ook weer linkjes naar andere organisaties en informatiepagina's. Laat iedereen kort wat vertellen over wat ze hebben gevonden. Je kan ervoor kiezen ze dit op een A4 te laten schrijven of een simpele poster te laten maken op Canva.

❖ **Meldcode:** De Meldcode bij (vermoedens van) eergerelateerd geweld | Movisie

❖ **Benodigdheden:** laptops/mobiele telefoons, papier en pen

Optioneel: het (voor)lezen van het verhaal van Lucas (10 min) [PPT Slide 56]

Lees nog één van de andere verhalen voor en bespreek dit na.

❖ **Denkvragen:**

- Wat mag Lucas niet? Waarom niet?
- Zijn er in de eerdere lessen mensenrechten genoemd die bij Lucas geschonden worden?
- Welke rol en invloed heeft familie en omgeving in Lucas zijn leven? Wat wil Lucas zelf? En wat wil de familie? Waarom willen ze dat?
- Welke overeenkomsten en verschillen zie je met het verhaal van bijv. Jamila?
- Op welke manier is er bij Lucas sprake van schadelijke praktijken? Van welke vrijheidsbeperkingen is er sprake?

5. Meldcode Eergerelateerd geweld (& schadelijke praktijken) (3 min) [PPT Slide 57]

Zoals we net al gezien hebben is er een meldcode eergerelateerd geweld voor wanneer professionals slachtoffers signaleren. Leg uit dat, omdat eergerelateerd geweld een onderdeel (een vorm van geweld) is van schadelijke praktijken, er voor (een vermoeden van) schadelijke praktijken vaak dezelfde stappen als voor de meldcode van eergerelateerd geweld worden gebruikt.

Optionele opdracht: Stappen Meldcode bespreken (10 min) [PPT Slide 58-63]

Neem met de leerlingen de 5 ingekorte stappen van de meldcode door. *Benoem:* Let op! Dit is een verkorte versie. Ben jij in contact met een (vermoedelijk) slachtoffer? Zoek dan de stappen in de officiële meldcode op.

Tip: wil je het meer interactief maken? Hang dan de verschillende stappen (zonder de nummers 1 t/m 5) op losse A4'tjes door de klas [kopieer vanuit PPT]. Laat de leerlingen rondlopen en benoemen welke stappen ze zien. Laat de leerlingen nadenken in welke volgorde de vijf stappen horen. Welke denk je dat stap 1 is? Loop daar dan naartoe.

6. Signalen versus het gesprek aangaan (3 min) [PPT Slide 64]

Blik terug op de opdracht en benoem dat we meerdere signalen hebben gehoord. Signalen zijn handig om te weten, maar het is belangrijk om te onthouden dat signalen a-specifiek zijn. Dit betekent dat de signalen ook iets anders kunnen betekenen. Voorbeeld: een signaal van huwelijksdwang kan zijn: "minder tijd doorbrengen met vrienden of vriendinnen". Maar dit kan ook betekenen dat het huiselijk geweld meemaakt of dat het kind misschien even geen zin meer heeft om met vriendjes af te spreken. Daarom is het vooral belangrijk om te letten op (gedrags)verandering bij een persoon en hierover het gesprek aan te gaan.

Optioneel filmpje: rol van professional (3 min) [PPT Slide 65]

Noot: Het is een preview / promotiefilmpje voor een e-learning over schadelijke praktijken (ook ontwikkeld binnen dit onderzoek). Het beeld is dus vooral een preview van de e-learning en niet echt interessant, maar wat in de preview wordt gezegd over de strijd tegen geweld en de rol als professional is wel erg pakkend.

Optioneel: Stellingen – eigen gevoel van bekwaamheid [kan ook later in de les] (5-10min) [PPT Slide 66]

Verdeel het klaslokaal in drie vakken. Benoem dat de ene kant van de klas "helemaal eens" is, in het midden "neutraal" en aan de andere kant van de klas "helemaal oneens". Zeg telkens hardop een stelling. Laat de leerlingen er- gens tussen deze twee kanten [helemaal eens en helemaal oneens] op de lijn staan. Vraag leerlingen hun plek op de lijn toe te lichten. Vraag door en ga samen het gesprek aan. De stellingen:

- ❖ Ik vind dat ik in mijn rol als professional een verantwoordelijkheid heb in het signaleren van slachtoffers van geweld.
- ❖ Wanneer ik een (vermoedelijk) slachtoffer van geweld (of schadelijke praktijken specifiek) tegenkom in mijn werk, durf ik het gesprek aan te gaan met diegene.
- ❖ Ik voel mij bekwaam / vaardig genoeg om een (vermoedelijk) slachtoffer te helpen (in de eerste stappen naar hulp).

7. Opdracht: Hoe ga je het gesprek aan? Welke vragen zou jij stellen? (10-15 min) [PPT Slide 67-68]

Stel je komt tijdens je werk iemand tegen bij wie je een (licht) vermoeden hebt dat er iets is. Dan is het belangrijk om het gesprek aan te gaan en vragen te stellen. Ook is het belangrijk om eerst een beetje vertrouwen op te bouwen. Maar hoe pak je dat aan? Welke vragen stel je dan?

Laat de leerlingen vragen opschrijven die zij zouden stellen als zij als professional iemand tegenkomen waarbij het vermoeden is dat diegene geweld – of misschien specifiek schadelijke praktijken – meemaakt. Hoe zouden zij het gesprek aanpakken? Dit kan je op twee manieren doen:

- Laat ze de vragen op post-its schrijven en dit voorin de klas op een boord / muur plakken.
- Laat ze het op hun mobiel invullen via Padlet of Mentimeter. Dit verschijnt op het bord.

Neem de vragen – misschien niet allemaal – door met de leerlingen en probeer ze te ordenen op het soort type vragen. Zijn het gesloten of open vragen? Zijn ze open of zijn ze suggestief [dat betekent: het antwoord wordt al een beetje gestuurd in de vraag]. Zijn het meer kennismakingsvragen, zijn het vragen die zich richten op de achtergrond / het leven van de persoon, of zijn het heel directe vragen?

8. Het voeren van een laagdrempelig gesprek met een (vermoedelijk) slachtoffer (10 min) [PPT Slide 69-70]

Soms heb je al een vermoeden dat iemand geweld meemaakt en ga je daarom een gesprekje aan. Soms voer je een gesprek en valt je dan pas iets op. In alle gevallen is praten met de persoon het allerbelangrijkst. Uit het onderzoek ‘(M)eer Zien’ kwam naar voren dat slachtoffers van schadelijke praktijken het soms heel erg hebben gemist dat iemand met hen het gesprek aanging of hen een vraag stelde. Vaak werden er stappen richting hulpverlening gezet, zonder dat er eerst met hen werd gepraat of overlegd. Om bij te dragen aan de juiste aanpak van hulp hebben slachtoffers tips en vragen opgesteld die hen hadden kunnen helpen om te vertellen wat ze op dat moment meemaakten.

- ❖ *Opdracht:* Bekijk samen de tips en vragen die zijn opgesteld door slachtoffers en professionals [staan in de PPT]. Komt het overeen met de vragen en tips die jullie hadden bedacht? Wat is hetzelfde? Wat is anders?
- ❖ *Optionele opdracht:* Doe een kort rollenspel met een van de portretten die zij kennen in het achterhoofd als casus. Wat als jij diegene tegenkomt (tijdens werk)? Hoe zou je het gesprek aangaan? Vraag of twee leerlingen dit voor de klas durven te doen. De een speelt het (vermoedelijk) slachtoffer en de ander de hulpverlener.

9. Vraag advies aan experts (3 min) [PPT Slide 71]

Bij eengerelateerd geweld en schadelijke praktijken is het belangrijk dat je de familie niet te snel betreft. Vaak is het complex om dat met hen te bespreken, omdat meerdere mensen uit de familie en/of gemeenschap direct of indirect bij het uitvoeren van het geweld betrokken zijn. De situatie / het geweld kan verergeren door hen direct te benaderen. Wacht hiermee en vraagt altijd eerst advies bij een expert. Advies vragen mag altijd. Het kan ook zonder vermelding van de naam van het (vermoedelijke) slachtoffer of je eigen naam (anoniem). Al heb je enkel een klein vermoeden, je kan altijd even bellen of chatten met een expert. [Zie contactgegevens in de Meldcode Eengerelateerd geweld]

Optioneel: Korte kennisquiz (5 min) [PPT Slide 72]

Verdeel het klaslokaal in twee vakken. Het ene vak is “waar” en het andere vak is “niet waar”. Zeg telkens hardop een stelling. Laat de leerlingen in het vak gaan staan wat volgens hen het antwoord is. De stellingen:

- Bij een vermoeden van schadelijke praktijken moet je altijd eerst met de ouders of partner praten, voor dat je het (vermoedelijk) slachtoffer zelf spreekt. **[niet waar]**
- Schadelijke praktijken vinden alleen plaats binnen gemeenschappen met een migratie-achtergrond. **[niet waar]**
- Slachtoffers van schadelijke praktijken kunnen vrouwen, mannen of non-binaire personen zijn. **[waar]**
- Het is niet nodig om in de eerste vier stappen van de meldcode een expert te betrekken. **[niet waar]**
- Bij schadelijke praktijken is er vaak sprake van meerdere (in)directe plegers / betrokkenen. **[waar]**

10. Terugblik & vooruitblik (3 min) [PPT Slide 73]

Moedig de leerlingen aan en benadruk hun belangrijke rol als burger en professional. Vraag wat ze meenemen vanuit de afgelopen lessen.

11. Afsluiting (3 min) [PPT Slide 74]

Het is als docent belangrijk om bij alle lessen af te sluiten met de uitnodiging voor een laagdrempelig gesprek. Benadruk dat het kan zijn dat leerlingen nog veel na moeten denken over wat er besproken is of er een keertje verder over wil praten. Misschien omdat zichzelf of iemand die zij kennen, vaak niet de vrijheid heeft om zelf keuzes te maken. Zeg dat de leerlingen altijd welkom zijn om eens met jou of een andere leerkracht daarover verder te kletsen. Benoem dat leerlingen hier ook online en anoniem over kunnen praten via de Chat met Fier. Daar kunnen ze naar jouw verhaal luisteren en als je dat wilt jou advies en hulp geven.

Online en anoniem praten via de Chat met Fier: [Chat met Fier](#)

Bijlage 1: voor bij het spel normen & waarden. Les 1- punt 5 [PPT Slide 12]

Respect voor anderen

- 1) Norm: Je kauwt geen kauwgom als je met iemand praat. [Waarde: Respect, Beleefdheid]
- 2) Norm: Je draait midden in de nacht geen harde muziek, terwijl de burens liggen te slapen. [Waarde: Respect voor anderen]
- 3) Norm: Je staat op voor ouderen of zwangere vrouwen, bijvoorbeeld in het openbaar vervoer. [Waarde: Respect voor ouderen / anderen]
- 4) Norm: Je lacht niemand uit. [Waarde: Respect voor anderen]

Gehoorzaamheid

- 5) Norm: Als je ergens niet mag roken, dan doe je dat niet. [Waarde: Gehoorzaamheid, Respect voor anderen]
- 6) Norm: Als iemand, je leidinggevende / baas bijvoorbeeld, je opdraagt wat te doen, dan doe je dat. [Waarde: Gehoorzaamheid]
- 7) Norm: Wanneer je aan het werk bent/ op school bent, ga je niet urenlang privé bellen. [Waarde: Gehoorzaamheid]

Beleefdheid

- 8) Norm: Ouderen spreek je met "u" aan. [Waarde: Beleefdheid, Respect]
- 9) Norm: Als iemand je helpt met iets, bedank je die persoon. [Waarde: Dankbaarheid, Beleefdheid]
- 10) Norm: Je houdt de deur open voor degene achter je. [Waarde: Beleefdheid, Behulpzaamheid]

Behulpzaamheid

- 11) Norm: Als je de kans hebt iemand te helpen, dan doe je dat. [Waarde: Behulpzaamheid]
- 12) Norm: Wanneer degene naast je allemaal muntjes laat vallen, help je ze even op te rapen. [Waarde: Behulpzaamheid]

Eerlijkheid

- 13) Norm: Wanneer je ziet dat iemand geld laat vallen, zeg je dat tegen die persoon. [Waarde: Eerlijkheid]
- 14) Norm: Als de kassière je teveel geld teruggeeft, dan zeg je dat en geef je dat weer terug. [Waarde: Eerlijkheid]

Geduld

- 15) Norm: Als de trein aankomt, wacht je even tot de mensen uitgestapt zijn, voordat je zelf instapt [Waarde: Geduld]
- 16) Norm: In een rij wacht je netjes tot je aan de beurt bent. [Waarde: Geduld, Respect]

Trouw

- 17) Norm: Als een vriend wordt lastig gevallen, neem je het voor hem op. [Waarde: Loyaliteit, Trouw, Vriendschap]
- 18) Norm: Als je zegt dat je iemand helpt, dan doe je dat ook. [Waarde: Trouw]
- 19) Norm: Als je een verkering hebt, ga je niet met een ander zoenen. [Waarde: Trouw, Respect voor de ander]

Vriendelijkheid

- 20) Norm: Als iemand bij het stoplicht even voor wil met de auto, dan laat je die persoon voor. [Waarde: Vriendelijkheid]
- 21) Norm: Wanneer iemand bij je op bezoek komt, bied je iets te drinken aan. [Waarde: Beleefdheid, Vriendelijkheid]
- 22) Norm: Als iemand achter je in de rij voor de kassa maar één artikel wil afrekenen, terwijl jij een hele kar vol hebt, vraag je of die persoon even voor wilt. [Waarde: Vriendelijkheid]

Andere / diverse soorten waarden

- 23) Norm: Als iemand oneerlijk wordt behandeld, dan zeg je daar wat van. [Waarde: Rechtvaardigheid]
- 24) Norm: Je eet niet iedere dag patat. [Waarde: Gezondheid]
- 25) Norm: Als je op een scooter rijdt, doe je een helm op. [Waarde: Veiligheid]
- 26) Norm: Als iemand je wat vertelt in vertrouwen, dan hou je dat voor je. [Waarde: Integriteit]
- 27) Norm: Als je iets doet, dan doe je het goed. [Waarde: Passie, Discipline]
- 28) Norm: Je gooit geen afval uit je auto. [Waarde: Respect voor het milieu]
- 29) Norm: Ik mag gaan en staan waar ik wil. [Waarde: Vrijheid]
- 30) Norm: Als iemand geld opneemt bij de pinautomaat, hou je afstand. [Waarde: Respect voor privacy]
- 31) Norm: Als je iets van iemand hebt geleend, dan geef je dat ook weer terug. [Waarde: Verantwoordelijkheid, Respect voor andermans spullen]